

УРОКИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СУПЕРЕЧКИ ЩОДО ЕКСПОРТУ СИРУ В РОСІЙСЬКУ ФЕДЕРАЦІЮ THE LESSONS OF TRADE ARGUMENT CONCERNING THE CHEESE EXPORT TO THE RUSSIAN FEDERATION

Тамара ОСТАШКО,
доктор економічних наук,
Інститут економіки та прогнозування
НАН України, Київ

Tamara OSTASHKO,
PhD Economics,
Institute for Economy and Forecasting,
Ukrainian NAS, Kyiv

На початку 2012 року молокопереробна галузь України, а слідом за нею весь сировинно-виробничий ланцюг молочної галузі опинилися в шоковому стані внаслідок уведення Російською Федерацією обмежень на ввезення твердих сирів від провідних українських виробників на її територію.

Витики і чинники торговельної суперечки. Очевидно, що, крім політичних причин, які широко дискутувалися в ЗМІ, «сирний конфлікт» мав економічні передумови. Передбачити й навіть уникнути шокової ситуації можна було шляхом пристосування технологій виробництва сирів до вимог нового технічного регламенту на молоко й молочну продукцію, який хоча й набрав чинності на території РФ з 26 липня 2011 року, проте прийнятий був Федеральним законом від 22.06.2010 №2010 № 163-ФЗ «Про внесення змін у Федеральний закон «Технічний регламент на молоко і молочну продукцію». У нову редакцію технічного регламенту внесено обмеження щодо заміни молочного жиру в кількості, яка не перевищує 50% від загального вмісту жиру в молочних продуктах, виключно заміником молочного жиру. Крім того, заборонено використання немолочних білків як заміників молочного білку. Більш жорсткими стали вимоги до молочних продуктів дитячого харчування, найменувань та маркування продуктів, що містять молоко.

«Перший дзвіночок» для українських виробників сиру пролунав ще в липні 2011, коли за підсумками інспекції окремих українських підприємств, що спеціалізуються на виробництві продукції тваринного походження, РФ ввела заборону на імпорту їх продукції.

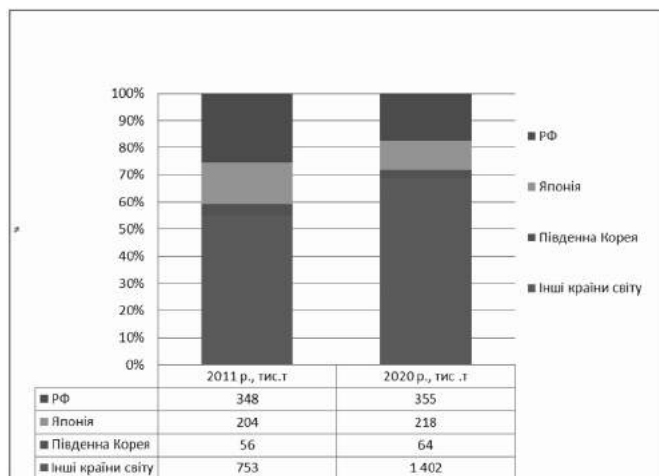
Набуття чинності новим технічним регламентом на молочну продукцію збіглося в часі з охолодженням торговельних відносин з Росією у зв'язку з реальною перспективою завершення створення ЗВТ між ЄС та Україною в середині 2011 року. Тому заборона на ввезення сирів трьох найбільших виробників України, введена 8 лютого 2012, мотивувалася міркуваннями технічного регулювання торгівлі. Надалі кількість підприємств із заборону експорту в РФ зростає, і під заборону опинилася продукція підприємств, що забезпечують 70% від обсягів експорту українського сиру.

Ринок Російської Федерації є надзвичайно перспективним для українських виробників сиру. РФ – лідер серед найбільших світових імпортерів сирів. У трійку найбільших імпортерів входять також Японія та Південна Корея (рис. 1). Чистий імпорту сирів Російської Федерації у 2011 році сягав 348 тис. т, що становить 25,5% світового чистого імпорту.

Відповідно до прогнозу FAPRI [1], Російська Федерація протягом наступного десятиріччя залишиться провідним імпортером сирів, проте обсяги її чистого імпорту в 2020 році практично не зміняться, а зростання попиту буде задовольнятися за рахунок збільшення на 14% власного виробництва сирів, при цьому частка у світовому чистому імпорті зменшиться до 17,4%. Найбільшими імпортерами сирів протягом наступного десятиріччя стануть країни Африки, обсяги імпорту яких зростуть утричі. Це означає, що українським підприємствам – експортерам сиру доцільно при-

стосувати своє виробництво до специфіки ринків африканських країн, навіть якщо це пов'язано з витратами на введення нових технологічних ліній. За світовими прогнозами, до 2020 року ємність імпортного сегменту ринку сирів країн Африки утричі перевищить ємність відповідного ринку РФ, і надалі попит на ринках африканських країн зростатиме.

Рис. 1. Географічна структура світового чистого імпорту сирів у 2011 та прогноз на 2020 рік

Джерело: побудовано за даними FAPRI-ISU 2011 World Agricultural Outlook [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2011>>.

Про масштаби впливу торговельного конфлікту між Росією та Україною на світову торгівлю сирами свідчить факт, що Україна входить до четвірки найбільших експортерів сиру (після ЄС, Нової Зеландії та Австралії). За прогнозом FAPRI, виробництво сирів в Україні протягом наступного десятиріччя зростає на 37%, а обсяги чистої торгівлі (чистий експорт) – на 65%.

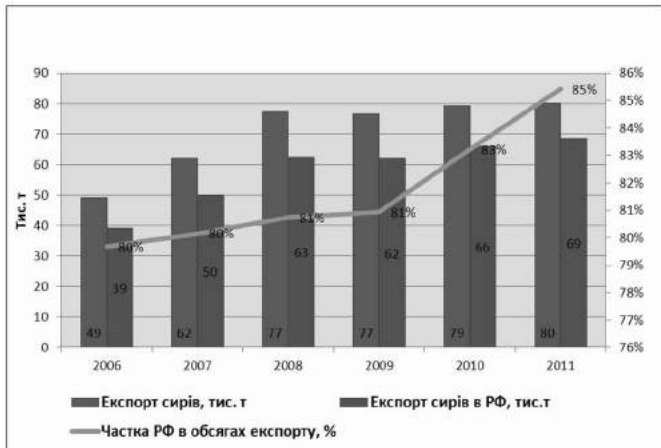
У 2011 році Україна експортувала 68,6 тис. тонн сиру в Російську Федерацію, що становило 22% в російському імпорті. Український сир має свою нішу на російському ринку – у середньціновому та низькоціновому сегменті традиційних сирів. У цьому сегменті українські експортери конкурують з білоруськими. При оцінці ризиків вітчизняних виробників сиру й експортерів не можна не враховувати конкурентних переваг білоруських сирів.

По-перше, для їх виробництва використовується молочна сировина, що на 80% походить від великих товарних молочних ферм, і тільки на 20% – від господарств населення, тоді як частка молочної сировини, зібраної в господарствах населення, що використовується при виробництві українських си-

У статті визначено чинники торговельної суперечки з приводу обмежень імпорту сирів з України на російському ринку. Масштаби конфлікту оцінено на основі аналізу товарообігу молочних продуктів між Україною та Російською Федерацією, структури та прогнозів розвитку світових ринків сиру. Визначено ризики в торгівлі молочними продуктами з РФ, оцінено можливі негативні наслідки торговельного конфлікту й розроблено рекомендації щодо їх подолання та уникнення втрат доходів від експорту в майбутньому.

This paper reveals the origins of trade argument concerning the restrictions of cheese import from Ukraine on Russian market. The scale of conflict is evaluated based on the analysis of dairy products' trade between Ukraine and the Russian Federation and on the structure and forecasts of global cheese markets. Risks in dairy products trade with Russia are specified, consequences of trade conflict are evaluated and recommendations are provided to overcome negative consequences and to avoid losses of export earnings in future.

Рис. 2. Обсяги експорту сирів (код УКТЗЕД 04060 – сири всіх видів і кисломолочний сир) з України, у тому числі в Російську Федерацію: 2006-2011 роки, тис. тонн

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2006-2011 років. Живі тварини; продукти тваринного походження / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

рів, становить у кращому випадку 50%. Походження сировини дає конкурентні переваги білоруським виробникам з огляду на дотримання вимог безпечності та якості продукції.

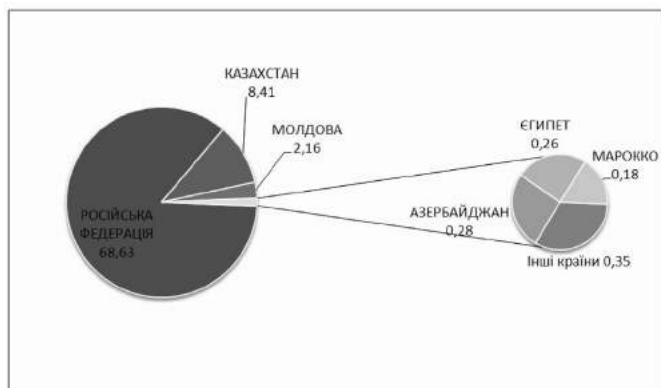
По-друге, на ринках РФ впливовим є політичний фактор, що підтверджується історією торговельних відносин Росії та України і, без сумніву, визначає переваги білоруських експортерів з огляду на нижчий рівень ризику (РФ, Білорусь та Казахстан здійснюють єдину торговельну політику в рамках Митного союзу).

Крім того, у цьому ж сегменті ринку з українськими сирами конкурують і російські, тобто саме український сир буде витіснитися російським виробником при нарощуванні власного виробництва. Це означає, що при стратегічному плануванні розвитку молочної галузі в Україні треба враховувати чинник ризику, пов'язаний з політикою імпортозаміщення на ринку молочних продуктів, яка активно впроваджується в Росії. Упродовж останніх 3,5 років у РФ введено в експлуатацію 278 молочних комплексів, модернізовано та реконструйовано 726 молочних комплексів з використанням сучасних технологічних рішень. Нині на стадії будівництва знаходиться ще 124 об'єкти молочної тваринництва.

Проте при загальній тенденції до зростання виробництва твердих сирів у РФ (за винятком кризового 2009 року) темпи зростання виробництва відстають від темпів зростання споживання. У результаті частка імпортованих сирів на ринку РФ до 2011 року постійно зростає. Зокрема, за даними Федеральної служби державної статистики РФ, у 2010 році частка імпортованих сирів становила 47,5% в обсягах товарних ресурсів сирів оптової торгівлі РФ [2].

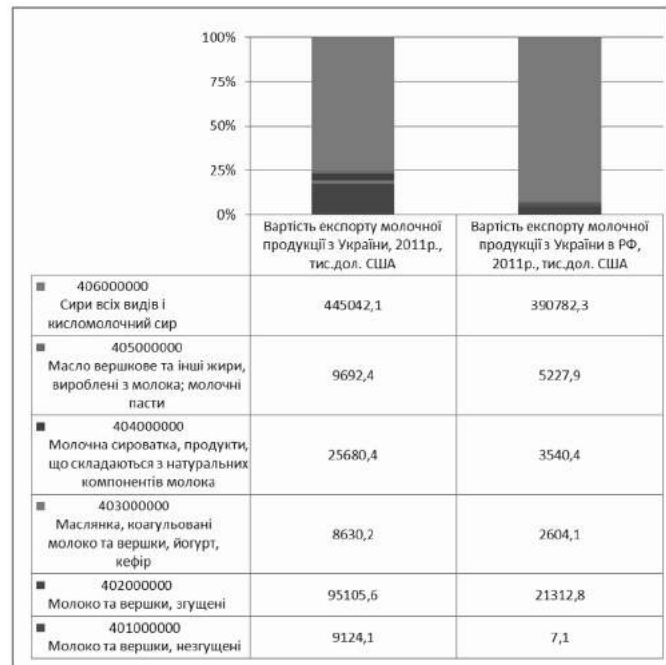
До 2006, коли вперше було введено обмеження на ввезення сирів з України, останні домінували в імпортованому сегменті ринку сирів Російської Федерації. У цьому ж році частка імпортованих сирів в оптовій торгівлі РФ зменшилася внаслідок введених обмежень: сири українського виробництва за обсягами ринку поступилися продукції з Білорусі та Німеччини. У 2010 частка імпорту на оптовому ринку сирів РФ перевищила рівень 2005 року.

Рис. 3. Обсяги експорту сирів з України в країни світу в 2011 році, тис. тонн

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2011 року. Живі тварини; продукти тваринного походження / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 4. Товарна структура експорту молочних продуктів України в 2011 році, у тому числі в Російську Федерацію, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2011 року. Живі тварини; продукти тваринного походження / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Після 2006 обсяги експорту сирів з України зростали. У 2008 році вони зросли на 57% і досягли рівня 77,4 тис. т (рис. 2). Частка обсягів експорту в Росію залишалася практично незмінною (на рівні 80-81%) до 2009 року. Протягом наступних двох років (2010-2011) частка експорту в РФ зросла до 85%. Ці дані наочно демонструють відмову експортерів від стратегії диверсифікації географічних напрямів експорту.

Події 2006 та 2012 років наочно продемонстрували ризики для молочної галузі від монокраїнової орієнтації експорту сирів, тим більше з огляду на залежність економічних умов торгівлі з Російською Федерацією від позаекономічних чинників. Достатньо згадати, що аналогічна ситуація спостерігалася в 2006 році, коли Російською Федерацією було введено заборону на імпорт молочних продуктів з України, що також недвозначно пов'язувалася з політичними умовами. Зважаючи на цю обставину, вимушеною стратегією для молочної галузі країни стала й повинна залишатися стратегія географічної диверсифікації експорту.

Наразі диверсифікація експорту відбувається вкрай повільно (рис. 3). Крім Російської Федерації, сири експортуються в інші країни СНД, насамперед у Казахстан, Молдову, Азербайджан. З країн Азії перспективним є ринок Грузії: сюди в 2011 році було експортовано 50 т сирів. З огляду на світові прогнози попиту на сири найбільш перспективними є ринки Африки. Присутність України на цих ринках поки що обмежується незначними обсягами експорту в Єгипет та Марокко.

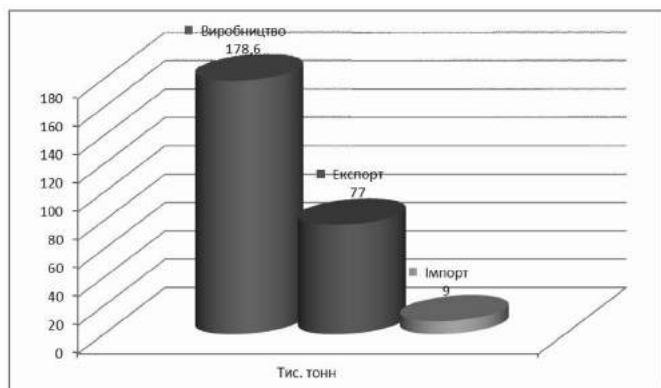
Ризики в торгівлі молочною продукцією з РФ підсилюються також через моноварний характер торгівлі – переважання сирів у товарній структурі експорту в Російську Федерацію (рис. 4). Якщо у вартості загального експорту молочної продукції з України частка сирів у 2011 році становила 75%, то у вартості експорту в Російську Федерацію – 92%. Експортуються переважно тверді сири (понад 95% у структурі експорту сирів). Для зниження ризиків необхідна не тільки географічна диверсифікація торгівлі, а й продуктова.

Можливі наслідки торговельного конфлікту. Перехід до стратегії диверсифікації експорту зовсім не означає відмову від боротьби за ринки Російської Федерації. Треба боротися за ринок РФ з огляду на негативні наслідки від введення заборон на експорт сирів у РФ, які поширюються по всьому виробничо-маркетинговому ланцюгу молочної галузі:

1. Обмеження експорту призведе до прямих збитків експортерів і погіршення зовнішньоторговельного балансу в торгівлі молочними продуктами. Щоб оцінити суму втраченої щомісячної експортної виручки від зменшення експорту сирів в РФ, необхідно виходити з того, що:

□ експорт сирів (товарна група УКТЗЕД 04060 – сири всіх видів і кисломолочний сир) з України в 2011 році становив 80,27 тис. тонн, а вартість експорту – 445 млн. дол. США;

Рис. 5. Виробництво, експорт та імпорт жирного сиру (коди УКТЗЕД 4063, 4064, 4069) в Україні в 2011 році, тис. тонн

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2011 року та Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2011 року. Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

- у РФ було експортовано 68,62 тис. тонн сиру на суму 390,8 млн. дол. США;
- за оцінками експертів ринку, частка підприємств, продукцію яких заборонено до ввезення в РФ, становить 70%.

Неважко підрахувати, що кожний місяць заборони означає втрату 26 млн. дол. США експортної виручки. Частина цих втрат може бути компенсована за рахунок експорту інших молочних продуктів – сухого молока й вершкового масла.

2. Заборона на експорт сирів у РФ загрожує банкрутством молокопереробним підприємствам з відповідними негативними соціальними наслідками для зайнятих на цих підприємствах та їх сімей. Підприємства не зможуть підтримувати обсяги виробництва сирів при орієнтації збуту виключно на внутрішній споживчий ринок, навіть якщо витіснять з нього імпорту продукцію. З кожних 100 тонн виробленого в Україні жирного сиру (коди 4063, 4064, 4069 УКТЗЕД) 43 тонни експортувалося (за даними 2011 року), тоді як частка імпортованих сирів на внутрішньому ринку не перевищує 5% (рис. 5). Більше того, кожні 38 тонн вироблених жирних сирів експортуються саме в Російську Федерацію.

3. Знижуються закупівельні ціни на молочну сировину. Закриття ринків Російської Федерації не сприяло, як очікувалося, зниженню цін на сири на внутрішньому ринку, натомість знизилася закупівельна ціна на молочну сировину. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у березні 2012 року відбулося зниження закупівельних цін на молоко на третину (з 2,80-2,90 грн. до 2 грн. за літр) [3].

4. Зниження закупівельних цін на молоко призводить до зменшення або взагалі до втрати доходів сільських домогосподарств від продажу молочної сировини. Як наслідок, вирізається частина поголів'я молочних корів у господарствах населення. Станом на 1 лютого 2012 року в господарствах населення утримувалося 2000,7 тис. корів, що становить 77% усього поголів'я корів.

5. Зниження закупівельних цін на молоко створює загрозу для розвитку великотварного молочного скотарства. Реалізація песимістичного сценарію в торговельному конфлікті з РФ може перекреслити позитивні тенденції останнього року щодо нарощування виробництва молока на великих товарних фермах. За даними Держстату України, протягом останнього місяця перед конфліктом у січні 2012 року в секторі сільськогосподарських підприємств України було вироблено близько 178,5 тис. тонн молока, що на 23% перевищує відповідний рівень січня попереднього року.

6. Зниження закупівельних цін на молоко призведе до збільшення строків окупності інвестиційних проектів з будівництва молочних комплексів та зниження інвестиційної привабливості молочної галузі. Під загрозою може опинитися реалізація національного проекту відродження скотарства.

Рекомендації щодо подолання наслідків конфлікту та зниження ризиків повторення:

1. Для подолання наслідків конфлікту українські виробники сирів постануть перед завданням провести інформаційну кампанію та застосувати інші ефективні в таких випадках маркетингові стратегії, щоб відновити свою репутацію на ринку Російської Федерації. Більше того, з огляду на масштаби конфлікту в межах світового ринку сиру (Росія є найбільшим імпортером сиру, а Україна входить до четвірки найбільших ек-

портерів) інформаційна кампанія не повинна обмежуватися тільки територією Російської Федерації. Якби РФ вже офіційно стала членом СОТ, було б доцільно надіслати запит до Органу врегулювання суперечок СОТ щодо невідповідності цієї заборони деяким положенням Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (використання відповідних норм як перешкод у торгівлі). Хоча тривалість розслідування суперечок в СОТ досить значна (розгляд аналогічних суперечок триває приблизно 1,5 роки з часу подання запиту до затвердження звіту експертної групи), позитивне вирішення суперечки в СОТ сприяло б поліпшенню іміджу української молочної продукції на світових ринках.

2. Для зниження ризиків повторення конфлікту (щоб не наступити на ті ж самі граблі втретє) молочна галузь постає перед необхідністю диверсифікації експорту молочних продуктів – як географічної, так і товарної. Незважаючи на складність і довготривалість процедур включення окремих продуктів до переліку дозволених для експорту в ЄС та атестації окремих підприємств, ці процедури необхідно розпочати. Але найбільш перспективними ринками є ринки країн Африки. За світовими прогнозами, до 2020 року ємність імпортного сегменту ринку сирів країн Африки втричі перевищить ємність відповідного ринку РФ, тому пристосування виробництва сирів до особливостей африканського ринку хоча й потребує витрат на технологічну перебудову окремих виробничих ліній, однак воно стратегічно виправдане.

Cheese export restrictions lead to direct losses of exporters and deterioration in dairy product foreign trade balance. The amount of monthly export revenue losses caused by export reduction could be estimated based on the following data:

Cheese export (commodity group code UCGFEA 04060 – all types of cheese and sour milk cheese) from Ukraine was equal to 80,270 tons in 2011 and export value was equal 445 million USD;

68,620 tons of cheese were exported to the Russian Federation, the value of the export was equal to 390,8 million USD;

According to the market experts' estimations, the share of companies whose products are prohibited to be imported in Russian federations is 70%.

Therefore, each month of restrictions means 26 million USD of export revenue losses. Partially these losses could be compensated from the export of other commodities, such as dried milk and butter.

In order to minimize its risks, milk-processing industry faces the necessity of commodity and geographical diversification of export. Although the procedures of inclusion of particular commodities into the list of permitted goods for export to EU and attestation of producers are long-lasting and complicated, these procedures have to be started. From the other hand, the highest market prospects could be found in African markets. According to the world forecasts, the cheese market import share capacity in African countries in 2020 will be three times higher than in Russian Federation; therefore adaptation of cheese production to the features of African market is strategically justified, although it requires implementation of technological changes.

ПОЯСНЕННЯ

'У цій статті викладено результати досліджень автора, виконаних у рамках науково-дослідної роботи Інституту економіки та прогнозування НАН України «Вплив світової кон'юнктури та інтеграційних процесів на розвиток базових ринків України» (№ держреєстрації 0108U003637).

ЛІТЕРАТУРА

1. FAPRI-ISU 2011 World Agricultural Outlook [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2011>>.

2. Оптовая торговля и товарные рынки. Росстат. – 2011 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/enterprise/wholesale>>.

3. «Сирна війна»: Україна шукатиме правди у СОТ. Інформаційне агентство УНІАН, 17 березня 2012 року [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.unian.net/ukr/news/488853-sirna-viyna-ukrajina-shukatime-pravdi-u-sot.html>>.